

bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi

bitig Journal of Faculty of Letters

(Cilt/Volume: 3, Sayı/Issue: 5, Haziran/June 2023)

Doğan Özlem'in Aziz Anısına (1944-2022)

In Honorable Memory of Doğan Özlem (1944-2022)

Kubilay HOŞGÖR

Doç. Dr.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

hosgorkubilay@gmail.com

 ORCID 0000-0003-2257-2571

Monografi/Monography

Geliş Tarihi/Received: 06.06.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 14.06.2023

Atıf/Citation

Hoşgör, Kubilay (2023), "Doğan Özlem'in Aziz Anısına (1944-2022)", *bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (5), 114-119.

Hoşgör, Kubilay (2023), "In Honorable Memory of Doğan Özlem (1944-2022)", *bitig Journal of Faculty of Letters*, 3 (5), 114-119.

Felsefe araştırmalarının en yüksek ereğinin 'kendini bilmek' olduğu söylenir. Felsefe tarihinin erken evrelerinden itibaren bunu söyleyenler, insanın kendisine en yakın gerçekliğin, kendi iç gerçekliği olduğuna da inanırlar. Hümanizma ruhu içinde pekişen bu ereğe bir içebakış ile varılabileceğini iddia edenlere karşı ortaya çıkan şüpheler, kültür felsefesinin doğuşu ve gelişiminden sorumludur. Bu içebakış, bizi kendi öznel varoluşumuzun derinine götürür götürmesine, ancak orada keşfettiklerimiz tapınağın girişinde yazan buyruğu yerine getirmez. Özne, ancak nesnel gerçekliğin içinde kendini bilmeye giden yola girer. Öyleyse öznenin kendini bilmesinin imkanı kültürde yer alır. Kısa bir süre önce hayat yolundan ayrılan felsefe araştırmalarımızın duayen ismi Doğan Özlem bu bilgiyi, yalnızca entelektüel yolculuğu içinde değil, aynı zamanda başkalarıyla karşılaşmalarında da kendine rehber edinmiş ender insanlardandır. Onu tanımak hayatımın en heyecan verici serüvenlerinden biriydi. Kendisinin görev yaptığı Ege Üniversitesi'nde bir öğrenciyken takip ettiğim derslerinde Heidegger, Cassirer ve Dilthey gibi isimleri bizzat yaptığı çevirilere dayanarak okutuyordu. Probleme hakimiyeti ve herkesin anlayabileceği biçimde onu ortaya koyma becerisi öğrencileri kendisine çekiyordu. Bu derslerdeki entelektüel başarısının mizacından gelen yatkinliğa dayandığını o yıllarda hemen kavrayamamıştım. Sonraki yıllarda 2007 yılına dek öğrencisi ve meslektaşı olarak hemen her gün tanıklık edeceğim bu mizaca, güler yüzlü bir babanın mesafeli yakınlığı en doğal biçimiyle yerleşmişti. Doğan hocayı dinleyen öğrencilerde - Rousseau'nun, çocuğunun eğitiminden sorumlu kıldığı- baba figürünün hayat bulduğuna dair bu yıllardaki gözlemim, kimi öğrencilerinin gerçekte bir babadan beklenebilecek ilgiyi Hoca'dan talep edişlerine tanık oluşumla pekişirdi.

Felsefe yapmanın en yüksek amaçları 'kendini bilme'ye adandığı ölçüde filozofun bilgi ile ilişkisi kırılğan hale gelir. Filozof, nedenleri bilme arzusuna, aklın ışığıyla aranan bir karakter uğruna boyun eğdirmek durumundadır. Bilgi, elbette başarının gereğidir. Ne var ki, çoğunlukla kendini bilmeye giden yolu kapattığı bir gerçektir. Doğan Özlem'in kişiliğinde, böyle bir engele uğramadan kendini gösterişsizce arayışın ürünü oluşu, bu oluşun bizzat merak duyduğu problemlerin etkisindeki gelişimiyle elele verişi görenin bir ben olmadığımı biliyorum. O, Sokratik amaçların, felsefi problemleri açıkça ortaya koymaya ve onlara teklif edilen çözümlerde açıklığa ulaşmaya nasıl da dolaylı yoldan hizmet ettiğini göstermeye yardımcı olan kendi jenerasyonunun az örneğinden biriydi. Doğan Özlem bir felsefe hocası olarak, karakterce sahihliğinin adeta doğal bir uzantısı olan, sarıhlığı ile bilinirdi; cümleleri uzun ama aydınlıktı. Bu meziyeti, onun ders notlarının düzenlenmesiyle oluşan metinleri yanında, Türkiye'de kendisinin çabasına dek tanınmamış kültür ve tarih felsefesi gibi disiplinlerin ve insanla ilgili her türden unsura ilişkin bir yorum öğretisi olduğu ölçüde, Özlem'in ifadesiyle, "her zaman bireysel ve sosyal yaşamı çok kez örten kurulumları ve formalizmleri aşma isteğinin de ürünü olagelmış" bulunan 'hermeneutik'in öğretilmesine adanmış teorik eserlerinde de göz önündedir. Her ne kadar yollarımız ayrılan dek lisans, master ve doktora düzeyinde pek çok dersini izlemişsem ve açıkça anlaşılabilirlik hemen hepsinin ortak özelliği olmuşsa da Ege Üniversitesi'nde henüz birinci sınıf öğrencisiyken misafir olduğum bir Heidegger seminerini zihnim diğerlerinden ayrı bir yerde saklamış. Seminerin entelektüel seviyesinin benim hazırlığımın ötesinde olduğu bir gerçektir; oysa o seminerde tuttuğum notlardan öğrendiklerimi bugün yalnızca Heidegger'in kendi metinleri aşabilir. Üstelik Hoca, düşünürün kendisinden kesinlikle daha anlaşılırdı.

Bu aydınlığın bir çabanın ürünü olmadığını, aksine mizacının doğal bir uzantısı olduğunu anlamak için Özlem'i tanımam gerekiyormuş. Onun konum, ünvan, sınıf tanımaksızın iyide veya kötüde sözünü sakınmazlığını, yer yer karşısındakine parmak sallayan adalet arayışını keşfetmem için öyle uzun boylu da tanımama gerek kalmamıştı. Bu adamın yanaklarına yerleşmiş allık, yaşamdan aldığı tat kadar, olası bir saldırı anına hazırlıklı oluşundan da geliyordu. Bu hazırlık, yaşamı boyunca başa

çıkma zorunda kaldıklarının kalıydı. Bu enteresan adamla tanışmamı, yaşamımın bu en heyecan verici anını, burada kendimden söz açmak pahasına anlatma arzuma karşı koyamıyorum.

Kendisiyle karşılaşmam üniversiteye başladığım 96 yılına rastlarsa da, tanışmamız gecikmiş ya da adeta ertelenmişti. İngilizce hazırlık okuluna kaydolduğum o sene bir sonraki yıl fakültede beni nelerin beklediğini araştırmaya başlamıştım. Özlem'in derslerini izleyeceğimi biliyordum. O sene okula gitmek için (Hoca'nın yaşadığı evin de bulunduğu) Karşıyaka'nın Bahçelievler semtindeki evimizin arkasından hareket eden kampüs otobüslerini kullanmayı alışkanlık haline getirmiştım. Boş koltuklara kuruluyor, yol boyu roman okuyordum. Böyle günlerden birinde yine kurulmuş ve kitabımı henüz açmışken, yalnızca iki durak sonraki Postane durağından otobüse binen kısa sayılabilecek boyu ve yaşamdan keyif aldığına göstergesi olan kilosuyla kasketli yolcunun fakültede derslerini izlemeyi heyecanla beklediğim Prof. Özlem olduğunu görünce gencecik yüreğimin ağzıma geldiğini hatırlarım. Ancak anlam veremediğim bir şey olmuş, kampüs aracımız henüz daha birkaç yolcuyla yola çıktığından koltuklar boş olduğu halde, bu beyefendi benim bitişimdeki koltuğu seçip oturmuştu. Bond çantasını dizlerinin üzerine koymuş, ellerini çantasının üzerinde kavuşturmuştu (Muğla'da birlikte çalışacağımız sonraki yıllar boyunca bu elleri Robert Bresson'vari bir dikkatle izleyip durdum). Sıradan yolculuğum, o andan itibaren olağandışı bir gerginliğe sahne oluyordu. Heyecanlıydım. Yazdığı ve çevirdiği kitaplarla yazın dünyamızın üretkenleri arasında zirveye doğru yürüyen ve ilerde iyice özümseyeceğim tatlı-sert babacan mesafesi zarafetinden geldiği anlaşılan bu görmüş geçirmişle birkaç cümle de olsa konuşabilme, ona yakında öğrencisi olacağımı bildirebilme imkanını bu özel anda ele geçirmiştım. Halbuki ben suyu görünce eriyen şeker misali kayboluyor, bir varlık gösteremiyordum. Birkaç yıl sonra hakkımda "muhtlis bir çocuk" diyecek bu adam karşısında çekingen mizacı, heyecanla konuşmaya atıldığımda kuşkusuz ele vereceğim kırılğanlığı göstermekten korumuştı beni. Hem bu kendini bileni, kendisine ve eserlerine ilişkin önemsiz düşüncelerimin içine çekmeyi talep etmek yakışık alır mıydı? Tuhaf bir heyecandı. Fakülte durağında son buldu. Hoca ile ilk yolculuğumu sessizce yapmıştım.

Fakülteden mezun olduktan sonra bir süre beklemem gerekmişti. 2003'ün Aralık ayıydı. Muğla Üniversitesi Felsefe Bölümünün açtığı sınavı başarıyla verişim, sonraki birkaç yıl boyunca Hocam'ın yaşamının en kişisel anlarına kadar tanıklık edebilmemi sağlamış, yaşamımda silinmez izler bırakacak anları tecrübe etme imkanı yaratmıştı. Yalnızca kendisiyle geçirdiğim zamanın yanında, sayesinde tanışma fırsatı bulduğum insanları hatırlayınca bir dönem felsefenin Yeşilçam'ında gezindiğimi düşünürüm. Tüm o değerli düşünürlerin ardından Doğan Hoca da bu fani diyardan ayrıldı gitti. Geride bıraktığı terekesi kanımca Özlem'e dair üzerine konuşmaya herşeyden daha çok değer. Henüz yaşarken çeşitli vesilelerle hakkında kitaplar derlenerek onurlandırılan bu adamın sevenleri için 'çileli' biyografisiyle anılmasına biraz içerliyorum bugünden bakınca. Bu sabır, azim ve istikrar sembolü yaşam öyküsü her ne kadar benzerine az rastlanırsa da Hoca'nın hermeneutikte, tarih ve kültür felsefesinde yazdıkları olmadan ismini hatırd tutmaya yetmez. Onun adı kalbimizdeki en insani yere işleyen mücadelesinden çok, elbette son kırk yıl boyunca yazdıkları ve konuştuklarıyla anılacak. Yine de burada Türkiye'de hermeneutiğin, tarih felsefesinin, Dilthey'in, Weber'in, Rickert'in, Cassirer'in tanınmasında kendisinin gösterdiği çabanın değerini ifade etmenin bir obituary yazısının işi olmadığına inanıyorum. Öyleyse birkaç hatırayı anmaktan daha iyi ne olabilir!

Hoca, benim yaşamına tanıklık ettiğim yıllar içinde akşam yemeklerinde iki kadeh içmeyi alışkanlık edinmişti. Kendisinin Akyaka'daki evinde böyle bir akşama ilk misafir edilişimde tatlı bir oyuna getirilmiştim. Eşi Meral Hanım ile birlikte hazırladıkları

sofraya benden iki yıl önce bölümde asistan olan meslektaşım Güçlü Ateşoğlu ile birlikte dahil olmuş, benim için ayrılan sandalyenin ucuna oturmuştum. Ocak ayıydı, gece ilerledikçe terliyordum. Üzerimdeki kazağı kendi evimdeymiş gibi çıkarmayı nezaketsizlikle ilişkilendirmiştim, bunun yanında içki de ısınmama yol açıyordu elbette. Ne var ki, asıl neden sandalyemin hemen arkasına yerleştirilerek sonuna kadar açılmış radyatörden üzerime yayılan ısıydı. Adeta radyatörün üzerine oturtulduğumu artık veda etmek için ayağa kalktığımda anladım ve Hoca bana sıcaktan şikayetçi olup olmadığını muzipçe sordu. Ben de açıksözlü davranarak neredeyse 'piştiğimi' söyleyiverdim. Hepsini birden kahkahayı koyvermişlerdi. Meğer bu teşkilat planlı çalışmış bana hatıra kalacak bir hoş geldin daveti hazırlamışlardı. Haklı çıktılar ki bugün hala unutmadım. O geceyi hasretle anıyorum.

O evde dikkatimi en çok çekenin Hoca'nın kütüphanesi olduğu sanılabilir. Öyle ki Hoca, Dikili'deki yazlık evine çekildiği bir yaz boyunca, bu kitaplığı düzenleme şansına eriştiğim süre içinde, neler neler çıkmamıştı ki karşıma o raflarda. Yine de bunca yıldır yazan ve öğreten böyle birinin geniş bir kitaplığa sahip olmasına şaşmamıştım da bir çalışma odası olmadığını görünce belli belirsiz biçimde gevşeyivermiştim. Böylece daha bir yakınlaşmıştım onun dünyasına sanki. Hoca da bizden birine dönüşüvermişti. Ne sanıyordum oysa, o hepimizden daha tanıdık değil miydi zaten? Sevgili eşiyile yaşadığı ev iki katlıydı. Akyaka evleri küçüktür. Yukarıda iki oda, aşağıda salon mutfak. Doğan Hoca'ya çalışabilmesi için yukarıya çıkan merdivenin altı uygun düşmüştü anlaşılır. Haftada iki gün okula gelirdi; diğer günler bölüm başkanı olarak görmesi ve imzalaması gereken evrakları ben taşıyordum kendisine; çünkü ben de Akyaka'da bir ev tutmuştum kendime. Bahçe kapısından içeri girip zili çaldığımda açılan kapının ardındaki merdiven altında stoik dünyası yer alıyordu. Her köşesi değerlendirilmişti. Beni önce buyur eder, bense rahatsızlık vermek istemediğimi söyleyince ardındaki masaya dönerek, okur ve imzalarını atardı. Ben de fırsattan istifade ayrıntıları incelemeye koyulurdum. Bu çalışma tarzı ve yersizliğinden sızlanmaksızın o küçük dünyayı evi haline getirme gayretini sonraki yıllarda örnek aldım hep. Yavaş yavaş anlayacaktım çalışmayı mümkün kılanın, düşünürün sahip olduğu olanaklardan ziyade, taşıdığı arzu ve sevgi olduğunu. Yine de istemeye boyun eğdirmek zordur. Hoca hep zor koşullara alışmıştı. Belki de konfor söz konusu olduğunda gösterdiği tevazuu da bundandı. Vedanın ardından kapı kapanıp da ben dönüş yoluna koyulunca çıkarılacak dersler olurdu hep.

Doğan Özlem kendi yaşam öyküsünü bir ajitatif güce asla dönüştürmedi. Başkaları için böyle 'çileli' bir yaşam, düşünürün de bir 'insan' olduğunu göstermenin benzersiz yolu olabilir. Özlem'de bu yolda kullanabileceği epey bir malzeme olduğunu onun biyografisini okuyanlar ya da Hoca'dan dinleyenler bilir. Hoca 80'li yılların başından itibaren şeker ve kalp hastalığından çekmiştir. Akyaka'da yaşadığı süre içinde ilaçlarını eczaneden temin etmeyi ve kendisine ulaştırmayı görev edinmiştim. Muğla'daydı eczacısı ve dönüşe geçmeden Hoca'yı arayıp çok sevdiği taze simitlerden isteyip istemediğini de sorardım. Çoğunda sormama mahal vermez, önceden sipariş etmiş olurdu bana. Bir akşam yine elimde küçük poşetlerle evine uğramış ve sonra kendi evime geçmiştim. Hoca'yı yemekte bulmuştum. Kısa süre sonra telefonum çaldığında arayan Meral Hanım'dı. Doğan Hoca kalp krizi geçiriyordu. Koştum, yemek masasında yüzünü ter damlacıkları sarmış ve masanın üzerine eğilip kalmış halde buldum onu. Hoca'yı bilen Akyada'daki hekimi sayesinde ambulans yetişmek üzereydi. Muğla'daki hastanede geçirdiğimiz birkaç günün ardından taburcu olur olmaz Hoca sağlığına zararlı olduğundan kuşku duyulamaz bir tabak yemek istedi. Engel olmaya çalıştıysak da nafiye. Yemek salonundan çıkmamızın ardından bizi Akyaka'ya götürecek olan arabayı beklemek için bir banka oturduğumuz sırada bana dönerek söylediği şuydu: "bak oğlum, anlıyorum benim sağlığımı düşünüyorsun, bunun için sağol ama ben çok yokluk gördüm. O yüzden dilediğimce yaşayarak ölmek istiyorum. Beni anlayın. Hem ne olmuş, gerekirse damarlarıma stentleri bilezik gibi dizeriz." Hoca için yaşamak

önemliydi. Yemeyi içmeyi, hele ki dost sohbetlerinde hep sevdi. Ben de o gün bugündür, uzaklardan dönen sevdiklerime ‘gezdiğiniz gördüğünüz yerler sizin olsun, bana yediğiniz ve içtiğinizi anlatın’ demeyi anlamlı bulur oldum.

Şeker hastalığının gerginlik ve ani kızgınlıklara neden olduğu bilinir. Bunun örneklerini Hoca’da çokça gördük. Biz öğrencileri de payımızı aldık zaman zaman. Onun hak ve adalet duygusunun nasıl da gelişkin olduğunu kendisini tanıyanlar bilir. Bu kızgınlığın hak ve adaletten yana ortaya çıktığı iki örneği hafızamın bana izin verdiğince aktarmak isterim.

Okulda bir gün öğle yemeğinden dönüyorduk. Güçlü ve ben önden yürümüş, fakülte binasının önündeki bir banka oturup arkadakileri beklemeye koyulmuştuk. Arkamızdan gelen fakültenin dekanlığı görevini yürüten profesör bize şakayla sataşarak “hadi bakalım çocuklar, mesai başladı; odanıza!” der demez, hemen dekanın ardı sıra yürüyen Doğan Hoca onun sözlerini duyup cevabı yapıştırıverdi: “Biz memur değil, felsefeciyiz. Bizim mesaimiz yoktur. İster evde çalışırız, ister okulda; yıl sonunda belli olur işimiz.” Benzer pek çok durumda olduğu gibi etrafı buz kesmiş, biz “paryalar” ise kızarmıştık.

Doğan Özlem’in kişi, konum, kurum, hiyerarşi, otorite, patron vs. tanımaksızın kendini gösteren adalet duygusunun en karakteristik örneği ise üniversite rektörünün Hoca’yı ziyaretlerinden birinde yaşananlarda ortaya çıkmıştı. Doğan Hoca Muğla’da görev yaptığı yıllar içinde biri uluslararası olmak üzere her yıl ulusal ölçekte sempozyumlar düzenledik. Onun itibarı ve tanınırlığı her yıl Muğla’ya çok tanınmış düşünürlerimizi çekmişti. Üniversite, Belediye ve Valilik bu etkinliklerde bize destek olurdu. Ne var ki, yıldan yıla bu desteği elde etmek zorlaşıyordu. Bu durum Hoca açısından kabul edilebilir değildi. Bize de bir gün dediği gibi, o bu çabaya kendisi için girmiyordu. Her şey genç meslektaşları içindi. Öyleyse engelle karşılaşmak nasıl anlayışla karşılanabilirdi? 2007 yılıydı sanıyorum; Hoca gergindi ve kendisini mütemadiyen gerçekleştiren ziyaretinde üniversite rektörünü, en hafif ifadeyle, ‘pay’lamıştı; hem de biz genç asistanlarının yanında. Buna tanık olmanın doğru olmayacağını düşündüğümüzden ofisinden ayrılmak üzere ayağa kalkmıştık ki, Hoca hissemizi dağıtarak bizi yerimize çivilemişti. Burada gördüğüm şey, sonraki meslek yaşamımda benzerine tanık olmayacağım bir demokrasi talebiydi. Patronaj ilişkilerinin giderek her yanı saracağı, kralın talebi olmaksızın kralcılığın norma dönüşeceği ortamda bu benzersiz sahne, bir çağın kapanmakta olduğunun tipik göstergesiydi. Ve biz bunu seziyorduk. Hoca aynı yıl, bu gerginliğin sağlığına zararlı olduğu gerekçesiyle emekliye ayrılma kararı aldığı anda, geleceğin barbarlarının onun gibi muhafızların yokluğunda açık kalan kapıdan silahları omuzlarında içeri gireceklerini de biliyorduk. Karamsarlar realisttir. Yine de Hoca’dan öğrenilecek şey, bu gerçeğin tek nefes olduğu, her zaman hümaniter değerlere bağlı kalmanın gerekliliğiydi. Bugün bunun doğruluğuna inanmakta giderek daha çok zorlanıyorum ne yazık ki.

Bireysel karar ve eylemlerimiz bu türden bir idealin hükmüne bağlı kılındığında başkalarına bakışımız da bireysel, psikolojik ya da tikel koşul ve belirlemelerin baskısından kurtarılırlar. Belki de tersi doğrudur: Tutumumuzu, içinde yer aldığımız koşulların belirleniminden kurtarabildiğimiz ölçüde bir insanlık ideali adına eylemiş oluruz; ama bunu da yapabilmek kişinin seciyesine bağlıdır. Doğan Özlem’de bu ideali izleyerek eylemenin örneklerine pek çok kez tanık oldum. O, değerlendirmesine sunulan dosyaları incelerken dosya sahibinin kim-liğine değil, yaptığı işe bakardı; çünkü insanın hedefine yürümek için yalnızca çalışması gerektiğine inanmış biriydi. Bu inanca toslamış talihsiz bir asistan adayının, işini sağlama almak gereği duymuş olacak ki, araya yukarılardan birilerini koyduğunu fark edince küplere bindiğini, adayı gözümüzün önünde nasıl haşladığını unutamıyorum. ‘İslamcı’, ‘Türkçü’ ya da ‘solcu’

olduğu için, hatta hocaların öğrencilerine duydukları nefret ya da engel olamadıkları kıskançlık yüzünden doçentliğini bir türlü alamayan entelektüel 'işçi'lerin yolunu açtığına da çeşitli yerlerde tanıklık ettim. Bugün artık nepotizminin teşvik edildiği bir akademik ortamda bu türden hatıralarda dile gelen 'doğrucu'lüğün en hafif deyimle romantizm koktuğu bir gerçek. Ancak daha adil bir dünya için -Özlem'in kendisine değil elbette ama- onun şahsında cisimleşen değerlerin kendisiyle birlikte toprak olmasına engel olma gereği bu romantizmi kaçınılmaz kılıyor. Zira duayenleri bir bir yitirışimizin sebep olduğu dokunaklı ruh hâli, tam da onların temsil ettiği dünyayı da yitiriyor olduğumuz hissinden ileri gelmiyor mu? Yaşıyor olsaydı bu histen uzak durmamı bana öğütleyeceğinden emin olduğum sevgili Doğan Hocamın aziz anısına saygılarımı sunuyor, huzur içinde uyumasını diliyorum.

